

UPPLANDS FORNMINNESFÖRENING

75 ÅR

Tal vid föreningens jubileumsmöte å Rosersbergs slott
18 maj 1944

Av SUNE LINDQVIST

Nu ha 75 år förflutit sedan Upplands fornminnesförening kom till. Det höves oss därför att se tillbaka och pröva, i vad mån vår förening under de gångna åren lyckats främja de höga uppgifter, den satt sig före.

Först skola vi ta kännedom om de syften, stiftarna hade. Därom få vi besked redan genom första paragrafen i de stadgar, som antogos själva stiftelsedagen, den 26 januari 1869. Den lyder:

»Upplands fornminnesförening har till ändamål att befrämja vården av Upplands fornminnen, att eftersöka och uppteckna egendomligheter i folkspråk, seder, sång och saga, att vaka över de fasta fornlämningarnes skydd, att mana menigheter och enskilde till aktsamt vårdande av i deras ägo befintliga minnesmärken, att, när fornsaker inom Uppland försäljas, ur jorden uppgrävas eller annorstädes påträffas, söka dem förvärva samt att bland folket sprida aktning för forn tidens minnen.»

Fylligare klargöres programmet i det uttalande, som inleder det första, år 1871 utgivna häftet av föreningens tidskrift. Vi göra några utdrag därur:

»Vid ett av de första sammanträdena efter Upplands Fornminnesförenings stiftelse beslöts utgivandet av en årsskrift, på det att Föreningen, i likhet med de övriga inom landet,

måtte sättas i tillfälle att väcka håg och kunskap om de inom landskapet ännu kvarvarande minnesmärken, som påminna om olika tiders seder och bruk. Beklagligtvis har Uppland, ehuru äldsta huvudorten för såväl det religiösa som politiska livet i vårt land, varit kanske mest utsatt för plundring av dessa minnen att döma efter de få *fynd*, som därifrån finnas bevarade i våra offentliga samlingar; däremot överflödar hela landskapet av runstenar, bautastenar, ättehögar, stensättningar och lämningar efter vikingaborgar. Att mycket därav är förstört, lärer tyvärr ej kunna nekas, dock finnes ännu mycket kvar, som förtjänar räddas från förstörelse och glömska; kunde Fonminnesföreningen bidra här till, vore dess ändamål uppfyllt. — Men för den skull fordras känedom hos allmänheten om vad som bör vårdas, samt sinne därför, och här till torde tidskriften i någon mån kunna bidra. — —

Ett rikt fält för verksamhet står även öppet genom de många run- och bautastenar, som överallt ligga kullfallne, de gravstenar i kyrkorna, som, utsatte för beständig nötning, i konsthistoriskt eller antikvariskt hänseende förtjäna bevaras. — Dessutom finnas i de flesta kyrkor mer eller mindre förstörda minnesvårdar, bilder, målningar, sömnader och rökelsekar m. m., vilka med det första böra av Fornminnesföreningen övertagas till förvar i hennes samlingar för att räddas från förstörelse eller förskingring, enär den plats, som nu vanligen består dem, är någon skräpvrå. — —

Det finnes också en trakt av Uppland, där mycket i denna väg blivit gjort; ett efterföljansvärt föredöme för omkringliggande socknar. Den resande skådar här överallt med nöje reste run- och bautastenar, vilka under långliga tider fått ligga glömda och vanvårdade; skulle ett besök göras i Över Grans eller Väster Åkers kyrkor, skall man finna alla dess minnen noga tillvaratagne, väl vårdade och underhållne. Den sistnämnda kyrkans valvmålningar äro förlidit år befriade från sin vitmening och hon framstår nu som en av de vackraste i stiftet. Föredömen saknas ej heller; så har till fram-

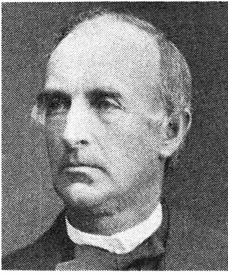
tida bevarande t. ex. friherre Hans Henrik von Essen till ägare av hemman, på vars mark runstenar äro uppsatte, lämnat teckningar av desamma, vilka i glas och ram finnas uppsatta hos ägarne. Dylika avbildningar äro även upphängda i skolsalarne, varigenom det uppväxande släktet redan från tidigaste skolåren bör fästa sig vid dessa minnesstenar, som genom sina runristningar påminna om en förgången tid. Nyttan härav behöver ej påpekas för att mana till efterföljd.» — —

Föreningsstyrelsens första åtgärd i syfte att vinna tillslutning från allmänheten landskapet runt var att förskaffa sig lämpliga ortsombud. Härtill utsågos kontraktsprostarna; en till dem ställd, av ärkebiskopen understödd vädjan röntes också välvilligt mottagande. Samtliga åtog sig »besväret att var och en inom sitt kontrakt kringsända listor och uppbära årsavgifter». Eufuru uppgifter från 9 kontrakt ännu saknades, kunde styrelseberättelsen för första verksamhetsåret nämna ett antal av 459 årligen betalande och 12 ständiga ledamöter.

På samma gång var man emellertid angelägen om att också vinna anknytning åt annat håll: till Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien. Riksantikvarien Bror Emil Hildebrand förskaffade föreningen en summa av 200 riksdaler riksmünt att tilldelas någon, som ville åtaga sig forskningar inom föreningens område mot skyldighet att till akademien insända berättelse däröver.

Detta anslag överlämnades till sekreteraren, som under första året besökte 38 kyrkor och socknar inom Uppland.

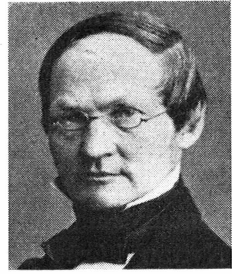
Vidare omtalas i samma berättelse de första gåvorna till ett bibliotek och ett antikvariskt arkiv ävensom de första numren i de tillämnade samlingarna: en av ordföranden skänkt spännbuckla av brons från Stafby socken i Oland och en stenyxa från Älvkarleby. Yttermera hade under resan antecknats »en mängd saker, vilka, på väg att förstöras, borde av föreningen övertagas, dock har ännu ingen åtgärd kunnat vidtagas för att dem infordra, emedan man ansett lämpligast att först bland föreningens ledamöter, inom de olika trakterna

Landshövding ADOLF
LUDVIG HAMILTON.
Ordförande 1869–1893.

Professor CARL SÆVE.
Styrelseledamot 1869–1876.

Bibliotekarien
C. G. STYFFE.
Styrelseledamot 1869–1893.

av landskapet, utse personer intresserade för saken, vilka, var och en inom sitt område, lättare kunna hos församlingarne utverka det sådana minnesmärken, vare sig som gåva eller deposition, bliva till föreningen överlämnade».

Det var sålunda ett klart utformat, mångsidigt, rikt program, som stiftarna utstakade. Här anges alla de mål, föreningen än i dag arbetar för. De gångna 75 åren ha bestyrkt programmets bärkraft, men den långa erfarenheten har också till fyllest ådagalagt, hur svårt det varit att nå de utstakade målen. Här som i så många andra verksamhetsgrenar har det visat sig, att det icke räckt till med hänfört nit, goda föresatser och insikter. Det tarvas också, att de personliga krafter, som anlitas, beredas tillräcklig tid att ägna sig häråt.

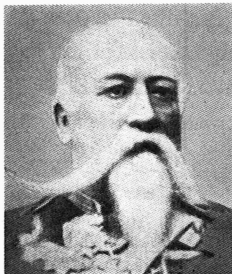
Föreningens historia har därför i stor utsträckning blivit dess sekreterares. Överblicka vi från den utgångspunkten föreningens nu 75-åriga utvecklingsbana, framtråda tydligt tre skilda perioder före den, vi nu uppleva.

Det första skedet är stiftarnas eget och den av dem utsedde sekreterarens: ryttmästaren, sedermera majoren och riksheraldikern Carl Arvid Klingspors.

Av allt att döma kom denne inte långt med planerna på insamling av fornsaker och skapandet av det museum, där man ville bereda skydd åt kyrkliga antikviteter, som voro ut-

Greve G. A. VON ESSEN
å Wik.
Styrelseledamot 1869–1872.

Riksheraldikern
CARL ARVID KLINGSPOR.
Sekreterare 1869–1893.
Redaktör för tidskriften
1871–1890.

Läroverksadjunkten
E. G. SCHRAM.
Skattmästare 1869–1871.

satta för vanvård. Däremot ha vi rätt förutsätta, att han gjorde en mycket god insats, då det gällde att i skilda bygder sprida kunskap om deras fornminnen och väcka förståelse för behovet att ge dem nödigt skydd. Ett märkligt monument över hans trägna nit utgöra nämligen de två första, av honom redigerade och till allra största delen författade banden av föreningens tidskrift. Vad vi där framför allt möta, är nämligen de för en bred allmänhet bekantgjorda resultaten av hans allt ifrån början igångsatta och sedan under en lång följd av år ihärdigt fortsatta inventeringsresor.

Härunder synes han framför allt ha intresserat sig för kyrkorna, där han antecknade och i korthet beskrev äldre inventarieföremål av skilda slag och med särskild iver sökte upp och skrev av inskrifter å vapensköldar, epitafier, äldre gravstenar o. s. v. Härtill fogade han de mer el. mindre omfattade uppgifter om byarnas fornlämningar, han erfor under resan eller kunnat hämta ur beskrivningarna till de geologiska kartbladen, vilka vid denna tid försetts med talrika fornlämningstecken. En särskild förgrundsställning gav han runstenarna, vilkas texter återgavs efter granskning av professor Carl Säve, som tillade översättningar och, där så kunde ske, historiska kommentarer.

I samband med dessa mer kortfattade förteckningar publi-

cerades även i första häftet två fylliga sockenbeskrivningar, upprättade av Bernhard Schlegel. De gällde Västeråker och Dalby. Avsikten var att i varje följande häfte bifoga en eller två liknande; det kom likväl att i övrigt mest bero på sekreteraren ensam att fylla återstoden av de 550 sidorna i tidsskriftens första band, som utkom i fem häften under loppet av sex år. Klingspor redigerade även andra bandets tio häften, som utkommo under loppet av följande 14 år och innehålla 357 sidor av samma slags »bidrag till Upplands beskrivning», men också »uppsatser och redogörelser» av annat slag, företrädesvis författade av amanuensen vid universitetets forn-samling J. P. Lindal.

Klingspors topografiska forskningsarbete kom att till slut ompännas ej mindre än 143 av landskapets 194 socknar. Vid sidan därom hade åtskilligt gjorts i annan riktning till fornminnesvårdens gagn, framför allt beträffande runstenar. Flera viktiga fynd hade också tillvaratagits och, om de befunnits särskilt värdefulla, överlämnats till Vitterhetsakademien jämte på platserna inhämtade upplysningar om fyndomständigheterna.

Allt detta med ringa tillgångar:

från Vitterhetsakademien 200 kr. årligen 1875—81;

från Uppsala läns landsting 500 kr. 1875—85, 300 kr. 1886—90;

från Stockholms läns landsting 250 kr. 1876, 200 kr. 1877—88.

Årskassan år 1876 visade, ovannämnda bidrag inräknade, 1,701 kr. i inkomster jämte en behållning från föreg. år av 170: 50 kr., ökad med 11: 50 kr. till nästa år. De fonderade medlen eller sparkassan utgjorde samma år 1,037: 90 kr.

Klingspors sista tryckta verksamhetsberättelse, som återfinnes i nionde häftet och gäller åren 1880—82, meddelar bl. a. följande: »Sedan den senaste berättelsen om Upplands fornminnesförenings verksamhet avgavs vid årsmötet den 30 april 1880 har icke något årsmöte kunnat hållas av det skäl, att

undertecknad i följd av erhållet uppdrag att utgiva den baltiska adelns vapenbok nödgats vistas en stor del av tiden utomlands.»

Liknande skäl — Klingspor blev år 1880 riksheraldiker — synas ha vållat, att föreningsverksamheten i fortsättningen väsentligen begränsades till utgivandet av tidskriften. Om nya årsmöten har jag för flera år framåt icke funnit någon notis. Men med avbrott endast för åren 1880, 85, 86 och 89 utkommo årligen nya häften, tills andra bandet av tidskriften år 1890 avslutades i och med det femtonde häftet. Nu hade medlemsantalet betänkligt reducerats; den gamle ordföranden hade själv fått överta skötseln av de föga omfattande räkenskaperna o. s. v. Synbarligen åldrades föreningen med dess stiftare, vilka icke røjde någon önskan att överlämna det stora värvet i andras händer.

Så förflöt 80-talet och de första fyra åren av 90-talet. Men till den 17 februari 1894 — sålunda föga mer än 25 år efter första starten — kallade äntligen föreningens förste, då 74-årige ordförande, landshövdingen Adolf Ludvig Hamilton, till nytt sammanträde. Man ville nu återuppliva föreningen. Till ledamöter i styrelsen valdes nya män med bibliotekarien greve Eugène Lewenhaupt som ordförande och amanuensen Rolf Arpi som sekreterare.

Att fortsätta tidskriften var givetvis den viktigaste uppgiften. Det 16:de häftet, som redigerades av Arpi, utsändes i slutet av samma år. Därmed inleddes en ny epok också i tidskriftens historia. Här märkes nu föga av det intresse för fornminnesinventering, som så starkt präglat föregående skede. Vad man bjuder, är i stället en knippa små vetenskapliga studier och avhandlingar. Bland författarna äro många intresserade lekmän, men de lärda forskarnamnen träda i förgrunden. Jag skall bara nämna C. G. Styffe (en av stiftarna), Carl M. Kjellberg, Vilh. Lundström, Hjalmar Stolpe ur häfte 16, och av nya namn Hans Hildebrand, C. Annerstedt ur häfte 17, Bernhard Salin ur häfte 18.

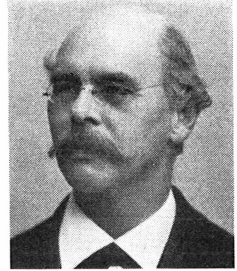
Ännu andra året efter rekonstruktionen hade man icke nått

Amanuens ROLF ARPI.
Sekreterare och skatt-
mästare 1894-1907.
Redaktör för tidskriften
1891-1908.

Bibliotekarien greve
EUGÈNE LEWENHAUPT.
Ordförande 1894-1900.

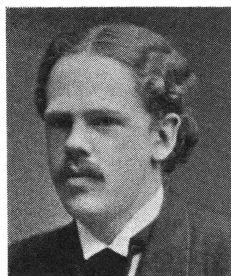
Prof. AXEL ERDMANN.
Ordförande 1907-1918.
Styrelsesuppleant
1898-1907.

upp till högre medlemsantal än 217 årligen betalande och 74 ständiga, av vilka dock endast 26 tillkommit under de två sista åren. Ekonomien underlättades emellertid genom att Uppsala läns landsting ånyo trädde hjälpande till med ett anslag av 500 kr. Det vart därför möjligt att utge ett nytt häfte för varje år.

I övrigt förekomma vittnesbörd om intresset för fasta fornlämningar. Det tar sig nu uttryck genom grävning på lämpliga ställen. Runstensbron vid Läby undersökes på föreningens initiativ och på dess bekostnad 1899 och följande år. 1901 lyckas sekreteraren spåra upp landskapets första kända stenåldersboplats: vid Åloppe. År 1903 mottager föreningen ånyo ekonomiskt stöd även från Stockholms läns landsting med ett årligt belopp av 200 kr.

Nya forskarnamn dyka upp i tidskriften och årsredogörelserna: Otto v. Friesen, Rutger Sernander samt Oscar Almgren och Knut Stjerna, vilka två sistnämnda i omvänd ordning avlöste Arpi som sekreterare.

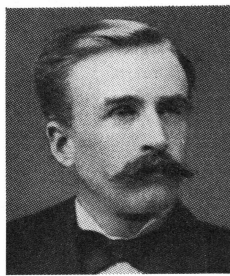
År 1910 inleddes en ny epok i föreningens verksamhet så till vida som man nu för första gången realiserar en plan, vilken väl redan hystes av förste sekreteraren, men då ej kunde förverkligas. Man ville nämligen nå en vidare publik än den, som Uppsala erbjöd, genom att anordna ett sommarmöte ute i

Godsägaren kammarherre
ERIC VON EHRENHEIM.
Ordförande 1900–1907.

Prof. OSCAR ALMGREN.
Styrelseledamot 1901–1941,
sekreterare och redaktör för
tidskriften 1910–1918,
skattmästare 1910–1917.

Landshövding
KNUT HAMILTON.
Ordförande 1918–1920.
Styrelsesuppleant 1907,
styrelseledamot 1910–1920.

landskapet. Till plats härför utsågs Tierp, där antikvarien Otto Janse demonstrerade kyrkan och satte den i samband med andra äldre kyrkliga byggnadsverk i Uppland. Prof. v. Friesen demonstrerade runstenen i kyrkogårdsmuren. Därefter förflyttade man sig till Torsslunda, där doc. Oscar Almgren talade om denna bys märkliga fornlämningar och fynd från alla de tre förhistoriska åldrarna.

Nästa år anordnades ett liknande sommarmöte i Vallentuna, år 1912 i Enköping, år 1913 i Örbyhus och Vendel. Det var då, vid Ottarshögen i Vendel, som v. Friesen i ett föredrag om Ottar Vendelkråka för första gången med modernt underbyggd motivering — efter 1600-talsforskaren Peringsköld — framhöll sannolikheten av att denne genom den isländska dikten Ynglingatal och den anglosaxiska dikten Beowulf kände sveakonung verkligen vilar i högen, som redan i 1677 års rannsaking efter antikviteter enligt gamle mäns utsago benämndes Ottarshögen. Han betonade vikten av att få denna fråga avgjord genom en utgrävning och nu lämnades också, av greve E. von Rosen på Örbyhus, till den vid tillfället närvarande riksantikvarien Oscar Montelius ett sedermera frikostigt uppfyllt löfte om medel för genomförandet av denna betydelsefulla grävning, i vars tillkomst sålunda även Upplands fornminnesförening kan säga sig ha spelat en betydelsefull roll.

Docent KNUT STJERNA.
Sekreterare och skatt-
mästare 1907–1909.
Redaktör för tidskriften
1908–1910.

Professor
RUTGER SERNANDER.
Vice ordförande 1927–1941.
Styrelsesuppleant 1908.
Styrelseledamot 1924–1944.

Professor
OTTO VON FRIESEN.
Vice ordförande 1921–1927.
Styrelsesuppl. 1910–1918.
Styrelseledamot 1918–1942.

Helt visst bidrogo dessa utflykter, som sedan dess förblivit ett så viktigt led i föreningens verksamhet, till ökat intresse från allmänhetens sida. Medlemsantalet steg år 1915 till 470, vilket innebar en fördubbling på 6 år! Under detta skede togos också de första stegen till museifrågans lösande. Att man alltifrån begynnelsen velat skapa ett museum, framgår redan av de ursprungliga stadgarnas § 2; som lyder:

»Ledamot av föreningen är var och en, som årligen till dess samlingar lämnar en lämplig gåva eller till dess kassor erlägger antingen en årsavgift av 2 Rdr eller en summa av 20 Rdr på en gång.»

I en den 30 april 1877 dagtecknad årsberättelse säger Klingspor det vara »högeligen önskvärt, att länets landsting ville bekosta iordningssättandet av någon större sal inom Uppsala slott för att där kunna mottaga och uppställa sådana skrymmande föremål — bilder, altarskåp, dopfuntar, vapen m. m. —, som ej inom kyrkorna vårdas, utan varje dag löpa fara att förstöras. Jag föreställer mig att en dylik samling skall väcka en allmännare håg för vården av i synnerhet kyrkliga minnen, och hänvisar till sådana samlingar å flera ställen: Strengnäs, Kalmar, Enångers gamla kyrka i Helsingland samt Edåsa kyrka i Västergötland m. fl. — Snar åtgärd är dock av nöden; ty årligen hopsmåltar en skörd, som ännu

Bibliotekarie
OSKAR LUNDBERG.
Sekreterare och redaktör för
tidskriften 1917–1920 och
1925–1939.

Ärkebiskop
NATHAN SÖDERBLOM.
Ordförande 1920–1931.

Professor
BIRGER NERMAN.
Sekreterare 1920–1923.
Redaktör för tidskriften
1921–1923.

skulle varda riklig. Måtte denna hemställan vinna genklang, och jag är övertygad att vi derigenom göra oss förtjänta av efterkommandes tacksamhet och erkänsla!»

Då Klingspor här närmast syftade på de kyrkliga antikviteterna, berodde det på att de forntidsfynd, föreningen kunnat överkomma, förvarades i universitetets redan förut befintliga, låt vara också den mycket blygsamma fornsakssamling. Beklagligtvis kom tillvaron av universitetet nu som mången gång senare att förlama det organ, som hade de bästa naturliga förutsättningarna till att lösa museifrågan, nämligen föreningen själv.

I en årsredogörelse i april 1880 skriver nämligen Klingspor: »Det inom föreningen väckta förslaget att i slottet bereda rum för förvarandet av mera skrymmande föremål, som kunna insamlas från kyrkor och dylikt, har tills vidare måst anstå, emedan skäl förefinnes till den förmodan, att, då det nya universitetshuset varder färdigt, ett ökat och gott utrymme kan beredas för sådana föremål i universitetets fornsamling.» — Därmed skrinlades museiplanerna för nära tre decennier.

Vid årsmötet den 21 maj 1907 framställde emellertid chefredaktör Axel Johansson frågan om möjligheten av att inrätta ett stads- och länsmuseum i Uppsala. En kommitté av fem personer tillsattes, som efter viss omdaning följande år ut-

arbetade och vid årsmötet 24 april 1909 framlade ett genast av föreningen godtaget »upprop eller en inbjudning till lämpliga håll inom landskapet att inkomma med föremål till 'Upplands kulturhistoriska museum', till vilket genom landshövding Hammarskjölds välvilja tillfällig lokal upplåtits i Uppsala slott, och vid vilket en intresserad och duglig person (lantränmästaren Holmberg) anmält sig att tillsvidare tjänstgöra som vårdare av samlingarna». Härvid gjordes dock ett beaktansvärt tillägg:

»att bildandet av museet sker under den förutsättning, att dess kulturhistoriska samlingar skola, om och när universitetsmuseet erhåller därför tillräckligt utrymme och tillräcklig personal för dess vårdande, överlämnas som deposition eller gåva till detta museum».

Den sålunda startade insamlingsverksamheten bedrevs under de närmast följande åren med stor energi och betydande framgång. De upplåtna utrymmena i slottet voro emellertid en helt provisorisk förvaringsplats.

Det var därför med glädje och goda framtidsförhoppningar, som föreningen i mars 1917 beslöt ingå till universitetet med hemställan »att de i Upplandsmuseum förvarade fornminnesföreningen tillhöriga och därstädes deponerade föremål av universitetet mottoges och utställdes i de museilokaler, som universitetet enligt meddelande ämnade inrätta i Gustavianum» enligt särskilt kontrakt, vilket också antogs av universitetets större akademiska konsistorium den 11 sept. 1917.

»Därigenom har Upplandsmuseets länge svävande lokalfråga blivit i huvudsak löst; dock är därmed tanken på ett friluftsmuseum för vissa delar av samlingarna ej uppgiven», heter det i årsberättelsen för 1917.

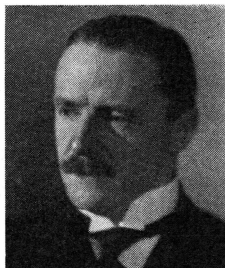
Som vi nu veta, vart denna »lösning» av lokalfrågan, krönt av en öppningshögtidlighet i juni 1922, tyvärr endast ett provisorium. Det skulle snart visa sig ödesdigert, att man väsentligen överlätit ansvaret för landskapssamlingarna åt en universitetsinstitution för förhistorisk forskning med dess

Antikvarie
BENGT THORDEMAN.
Sekreterare 1923-1925.
Redaktör för tidskriften
1923-1924.

Professor
SUNE LINDQVIST.
Vice ordförande 1941-
Styrelseledamot 1928-.

Landshövding
S. LINNÉR.
Ordförande 1931-1944.

begränsade möjligheter, vilka naturligtvis i första hand måste nyttjas för andra ändamål. Beträffande samlingarnas skötsel och ytterligare tillökning gav man sig flera år framåt väsentligen till tåls med en förhoppning om att universitetsmuseet skulle kunna utverka en blygsam lön för en andre amanuens, vilken under den i etnologiska ärenden naturligtvis icke tillräckligt sakkunnige, för deras vårdande ej tillräckligt lediga institutionsprefektens översyn skulle göra allt, vad man i andra landskap väntar sig av en landsantikvarie.

En reservation finnes visserligen i det nyss återgivna styrelseuttalandet från 1917. Men det gällde endast en specialfråga, låt vara av yttersta vikt: skapandet av ett friluftsmuseum! I det ärendet ledde föreningens verksamhet under de närmast följande åren till desto värdefullare resultat.

Redan i maj 1918 hade styrelsen ett sammanträde med olika intresserade, varvid behandlades ett av tre yngre forskare, greve Carl Mörner, fröken Gerda Boëthius och fil. kand. Torsten Lenk väckt förslag till ordnande av ett friluftsmuseum invid Uppsala. Man igångsatte en utredning genom rundskrivelse till intresserade, huvudsakligen inom prästerskapet, med förfrågan, huruvida i deras trakt finnes gamla byggnader, som under den närmaste framtiden skulle rivras eller löpte fara att genom ombyggnad, reparation o. s. v. bliva väsentligen förändrade; 43 negativa, men också 58 positiva svar in-

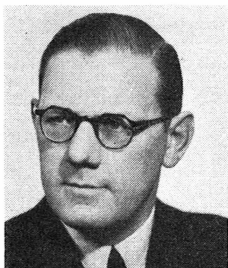
flöto. Som vi alla veta, resulterade dessa strävanden till slut i öppnandet av »Disagården» i Gamla Uppsala. Den vårdas av en särskild stiftelse, vari fornminnesföreningen tillsätter enskilda styrelsemedlemmar.

Med dessa händelser ha vi emellertid redan nått in i det tredje skedet av föreningens verksamhet, det som framför allt kännetecknas av en ny sekreterares personliga insats och outtröttliga nit. Bibliotekarien Oskar Lundberg fick i mars 1917 uppdrag att biträda dåvarande sekreteraren och valdes i april 1918 till att själv inneha sysslan. Efter ett femårigt avbrott, varunder dåvarande docenterna Birger Nerman (1921 och 1922) samt Bengt Thordeman (1923—1925) med nit och nya uppslag tjänstgjorde, återtog Lundberg sekreterarskapet fr. o. m. 1926 och behöll det sedan till april 1939. Vad som under dessa 23 år hunnit uträttas, är till största delen Oskar Lundbergs förtjänst. Hans verksamhet ligger oss emellertid så nära i tiden, att den redan torde vara för alla föreningens medlemmar väl bekant och jag här kan begränsa mig till en kort sammanfattning.

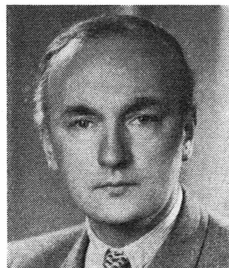
Som redaktör för föreningens tidskrift har Lundberg nedlagt stort intresse. Dess ställning som en högt kvalificerad vetenskaplig publikation har stadgats.

Som ledare av föreningens utflykter och bygdemöten — varvid han fann god hjälp av kapten Eric Brodd — har han väl gjort en än mer av allmänheten iakttagen och uppskattad insats. Medlemsantalet har till följd härav undergått en betydande, ytterst värdefull stegring. Dessutom har Lundberg tagit eller verksamt främjat initiativ i många skilda riktningar och därvid lyckats upprätta gott samarbete med lokala föreningar, där sådana funnits, eller med för ändamålet nyskapade sammanslutningar, där så behövts. Jag nämner endast, förutom den redan omtalade Disastiftelsen, Härkebergakommittén, Kvekgården, Stiftelsen Geijersgården samt Kommittén för tillvaratagande av fornfynd i Uppsala.

Härunder lyckades han också genom ihärdigt, säkerligen mången gång mödosamt och högeligen påfrestande överty-

Landsantikvarie
NILS SUNDQUIST.
[Sekreterare 1939-
Redaktör för årsboken
och tidskriften 1940-.

Intendent
NILS ÅLENIUS.
Konsulent för de uppländ-
ska hembygdsföreningarna.
Styrelseledamot 1940-.

gelsearbete hos skilda myndigheter åstadkomma en betydande vidgning av den ekonomiska basen för föreningens verksamhet. Anslagen från Uppsala län och Stockholms län ha efter hand betydligt ökat. Även från Västmanlands län lyckades han en tid (1917—21) erhålla medel. Härjämte har det lyckats förvärva ett värdefullt stöd från Uppsala stad. Av stor betydelse är den genom lotterimedel erhållna fonden för avlöning av landsantikvariern. Även många donationer från enskilt håll ha under samma tid influerat.

En följd härav blev, att föreningen kunnat bereda sina tjänstemän en vida större ersättning än tillförne och sålunda också kräva en vida större arbetsinsats från deras sida än vad som kunde komma i fråga, då man endast stödde sig på vad en av andra ämbetsåligganden tyngd sekreterare lyckades åstadkomma på fritid. Fr. o. m. år 1931 har föreningen en intendent för Upplandsmuseet, fr. o. m. år 1939 även en landsantikvarie, vilken samma år övertog sekreterarposten och snart med bistånd från Uppsala stad lyckades åstadkomma en högst nödvändig förbättring av arbetsförhållandena, i det att föreningen nu förhär egn arbetslokaler av för den dagliga verksamheten tillräckliga — ehuru visserligen ej för Upplandsmuseets alltmer bekymmersamma lokalbehov avpassade utrymmen.

Den stora omfattning, föreningens mångskiftande verksamhet numera fått tack vare denna organisation framgår tillräckligt av de redogörelser, som årligen framläggas i »Uppland». Tillkomsten av denna årsbok, vars första nummer är av år 1940, kan sägas markera inledningen av det fjärde skedet i föreningens historia. Vi hoppas att den skall befinnas göra god tjänst icke bara som sammanhållande kraft i föreningen utan också som ett gemensamt organ för de många andra föreningar inom landskapet, vilka i stort sett arbeta mot samma mål som vår förening och i denna årsbok framlägga redogörelser för sin verksamhet. Det bör tilläggas, att fornminnesföreningens gamla förnäma tidskrift oberoende av denna sin mer populärt lagda syster fortsattes och bevarar samma strängt vetenskapliga form, som sedan gammalt utgjort dess hedrande särmärke bland flertalet liknande tryck från övriga landskaps fornminnesföreningar.

Sålunda ha vi hastigt överblickat de gångna 75 åren. Vi ha sett det första skedet, stiftarnas 25-åriga verksamhetstid, kännetecknas av stor, om än mot slutet sinande arbetslust, av goda uppslag och varma förhoppningar, men också av ett gott arbete främst på fornminnesinventeringens fält.

Det andra skedet, som tog vid med rekonstruktionen år 1894 och varade i låt oss säga 17 år — dess hitre gräns är dock föga skarp — det var framför allt den lärda Uppsalaföreningens tid, med en högvärdig tidskrift, men ett ringa medlemstal. Nu började man ändå söka återknyta kontakten med vidare kretsar genom de första bygdemötena. Och nu blev Upplandsmuseet en realitet, en samling, om också utan nödiga lokalutrymmen.

Det tredje skedet är tjugutreårsepoken 1917—39, som främst präglats av den man, som i 18 år var sekreterare, bibliotekarien Oskar Lundberg. Det var nu, som föreningen vidgade sin verksamhet över allt större områden, vann ett vida högre medlemstal, knöt allt fler värdefulla förbindelser med sammanslutningar i landskapets skilda delar och skapade be-

tydligt ökade resurser, förutsättningarna för organisationen av i dag.

Må vi med tacksamhet erinra oss de män, som under de gångna decennierna lett föreningens öden. Må vi eggas av de framgångar de vunnit, och stålsättas av de besvikelser, de fått pröva på, till nya tag i samma goda anda och mot samma höga mål, som alltid väglett deras strävanden!